

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יא, תש"כ

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עכ"פ אף אחד לא עמד על האפשרות של קריאת תיבה זו למעלה ולמטה, דהיינו נאמר: "אל חי הקים תמיד, תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד". גם במקרה זה יועיל פתרונו לבטל מחלוקת בקריאת התפילה².

5. "להקדיש ליוצרים בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדושה כלם כאחד עונים" וכו' (שחרית). כאן יש חילוקי דעות לא רק במקומו של הפסיק, אלא גם בניקודה של המלה: לפי נוסחה אחת (השגורה בפי הספרדים וגם בפי הרבה אשכנזים) יש לקרוא "בשפה ברורה ובנעימה קדושה" (וא"ו בחולם), ואילו לפי נוסחה שנייה יש לקרוא "בשפה ברורה ובנעימה, קדושה כלם כאחד וכו'" (הדלת בקיבוץ). ואולי ניתן לדרוש מלה זו לפניה ולאחריה כאחד, כאילו נאמרה פעמיים.

6. על הפסוק: "עזרת אבותינו אתה הוא מעולם, מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור ברום עולם מושבך" אומר אבודרהם כי "בכל דור ודור" אפשר שהוא מחובר למעלה ומחובר למטה.

(הסיום יבוא)

מאיר מדן

הערה למאמר הנ"ל

דבריו המעניינים של ע' אבינרי העלו בדעתי את ההערות הבאות, שיש בהן עניין למה שנאמר לעיל:

2. [ראה הערה אחר המאמר.]

א. בעניין התיבות ואשי ישראל נחלקו מפרשים ופוסקים (עי' בנושאי כליו של השולחן ערוך, אר"ח סי' קכ). אולם ממקורות ראשונים נראה, כי הנוסח העיקרי מושך את ואשי ישראל למטה. מתוך טור אר"ח סי' קכ ידוע, כי ברכת עבודה שבתפילת שמונה עשרה בנוסח ספרדי ישן הייתה פותחת במלה רצה רק בתפילות שחרית ומוסף, שיש בהם נשיאת כפיים, ואילו במנחה ובערבית היו מתחילים „ואשי ישראל ותפילתם וכו'". בשולחן ערוך נפסקה הלכה, שאין להבדיל בין תפילה לתפילה. מסתבר מכאן, שואשי ישראל היא התחלת עניין, ולא סיום עניין.

ב. ברמב"ם (סדר תפילות כל השנה), שהוא אחד המקורות הראשונים לנוסח „ממקומך מלכנו תופיע“, נאמר, כי אחרי „בחינו ובימינו“ עונים אמן, ואח"כ ממשיך ש"ץ ואומר „תשכון תתגדל ותתקדש“. מכאן, שבנוסח המקורי נמשכת תיבת תשכון למטה, כמו שאומרים יהודי תימן (נוסח „בלדי“) וחסיד חב"ד, ולא כמו שאומרים האשכנזים. בקדושה של מנהג ספרד אין „ממקומך“ כלל.

ג. לעניין תמיד שבברכת „המעריב ערבים“ שבנוסח אשכנז — אל חי וקים תמיד ימלך עלינו לעולם ועד — יש להעיר, כי הצירוף תמיד לעולם ועד מצוי בסדר התפילה לפחות בשלושה מקומות:

א. בהודאה שבתפילה: „ועל כולם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד“; ב. בהודאה שבברכת המזון: „יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד“; ג. בהודאה שבברכות המפטיר: „יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד“.

ומסתבר מכאן, שאף בברכת מעריב שייך תמיד למטה: „תמיד ימלך עלינו לעולם ועד“. בנוסחאות לא-אשכנזיים אין פסקה זו בברכת מעריב כלל וכלל.

על הדוגמאות המעניינות שהזכיר בעל המאמר מתוך התפילה

אפשר להוסיף רבות. למשל :

1. „אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שערים (ו) בתבונה משנה עתים“. האשכנזים מושכים את תיבות בחכמה, בתבונה למטה, והספרדים למעלה. ויש פנים לכאן ולכאן.
2. „והמרתם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך“ (ברכת הודאה שבתפילה, נוסח אשכנז). רגילים למשוך מעולם למטה : „מעולם קוינו לך“. אולם לפי ר' יעקב עמדין בסידורו היא נמשכת למעלה : „לא תמו חסדיך מעולם“. בנוסח ספרד : „כי מעולם קוינו לך“.
3. לדור ודור ש„באמת ויציב“ : „צור יעקב מגן ישענו לדור ודור הוא קיים ושמו קיים וכו“.. עי' סידור „עיון תפילה“ לרי"צ מקלנבורג, שחרית של שבת.
4. בדיני קדיש נמצאו חילוקי דעות בין הפרשנים והפוסקים (עי' שו"ע או"ח סוף סי' נו ובמשנה ברורה שם ובסידור עבודת ישראל, עמ' 130) בעניין יתברך שאחר „יהא שמא רבא“ ובעניין בריך הוא אחרי „דקודשא“, אם נמשכים למעלה או למטה. ויש פנים לכאן ולכאן.
5. לעולם שבברכת „על הצדיקים“ אף בה נחלקו : יש קוראים „ושים חלקנו עמהם לעולם, ולא נבוש כי כך בטחנו“ (רוב האשכנזים), ויש קוראים : „ושים חלקנו עמהם, ולעולם לא נבוש“ (הספרדים ומקצת אשכנזים, עי' סידור עבודת ישראל).
6. נחלקו הדעות בדבר התיבות ובשירי דוד עבדך שבברכת „ברוך שאמר“ ; יש מושכים אותן למעלה, ויש פותחין בהן את הפסקה הבאה.